

Bernard Juillerat

Nyugat-pápuaföld: egyik gyarmatosításból a másikba

Nem kevés példáját ismerjük az etnikai, nyelvi vagy kulturális csoportok ellenében mérőszinórral kimért határoknak, s tudjuk, hogyan követelték ezeket a független államok, aminek következtében kitörölhetlenné váltak az eljövendő világ térképéről. A szigetvilágban azonban, a határvonalakat a térkép-tengerek kékjén húzták meg a nagyhatalmak és a politikai szigetcsoportok a szokásos önkényességgel rajzolódtak ki, de a legtöbb esetben elkerülték a szigetek belső szétforgácsolódását. A Csendes-óceán déli része azonban figyelemre méltó kivétel: Új-Guineát, melyet a XIX. században három részre osztottak, még ma is – és talán még hosszú ideig – kettészeli a keleti 141. hosszúsági fok. Egyik oldalon a tíz éve független Pápua Új-Guinea, a másikon egy többnevű ország, amely elnevezése a szerint változik, hogy egy millió lakója minek tekinti (*West Papua*, Pápuaföld vagy Nyugat Új-Guinea) vagy aszerint, hogy mivé vált Holland-India nyugati része dekolonizációjának forгатagában, vagyis a legnagyobb és leggazdagabb indonéz tartomány lenne (*West Irian*, majd *Irian Jaya*¹).

Míg a kaledóniai kérdés központi téma a médiában, alkalmasnak tűnik ez a pillanat arra, hogy felidézzük, mi történik ma, és immáron húsz éve, a melanéz ív túloldalán: olyasmi, ami feleleveníti a múlt század végi és e századi kanak gyarmatosítást, tudniillik, intenzív bevándorlás-politika, a földek kisajátítása és elnyomás. Mindez, a legmodernebb formában, a legnagyobb mértékben és azzal a kivételes előnnyel, hogy a meghódítandó nép és föld az Egyesült Nemzetek által elismert nemzeti határokon belül található! Ha ehhez hozzátesszük, hogy ezen a területen található az indonéz szigetvilág legnagyobb kincsei (sőt, annál is több), már rendelkezésünkre állnak a leglényegesebb adatok.

A közelmúlt aktualitása viszont, attól függetlenül, hogy mi történik Új-Kaledóniában, ma közvetetten Irian Jayára hívja fel a figyelmet: Pápua Új-Guineában egyre nő az iriáni menekültek száma. Mint másutt, azok, akik átkelnek egy határon és egy szomszédos nemzettől kérnek menedéket és védelmet, az őket befogadó országban keltett zavarok miatt és hallgatásuk ellenére, olyan állapotok, olyan helyzet ékesszóló tanúi lesznek, amelyről sokszor hiányoznak az első kézből származó információk. Mielőtt azonban rátérnénk az iriáni aktualitásra, feltétlenül szükséges felidézni a terület koloniális és neo-koloniális múltját.

Néhány történelmi adat

Ha igaz, hogy a sziget benépesedése több mint 40000 éve történt és a felső völgyek az intenzív öntözéses földművelésének első formáiról szóló adatok i.e. 7000-ből származnak, a partvidék lakóinak első ismert kontaktusai a nem melanéz világgal, egybeesnek Indonézia első hindu államaival (VIII. század), majd Modzsopahit jávai buddhista-hindu Birodalmával (XIV.-XV. század), végül a muzulmán királyságokkal, nevezetesen Ternat szultanátusával (Molukkák). A hercegeket és kereskedőket két elsőrendű forrás érdekelte: a rabszolgák és a paradicsommadár-tollak. A portugál, spanyol, angol és francia hajósok átvonulása után, a hollandok 1828.-ban felállították első ideiglenes állomásukat, amikor már jól meggyökereszkedtek Jáván, és beérték annyival, hogy Tidor szultánja közvetítésével gyakorolják jogaikat Nyugat-

¹ Az Irian szó Biak-Numfor területéről származik, “meleg vidéket” jelent; a jaya szó indonézül “győzelmet, dicsőséget” jelent.

pápuaföldön. A 141.-ik délkör, bár egy holland-angol egyezményvel 1948.-ban megerősítették, már 1828. óta szolgált a Holland-Indiai Birodalom nyugati határául. Pontosabban azonban csak 1960.-ban határozzák meg, teljes 750 km-es hosszában, mely a déli lápos síkságokat szeli át, majd a központi hegyláncon keresztül csatlakozik a Sepik völgyéhez északon. 1960 az év, amikor a Hollandiával és az Egyesült Nemzetekkel folytatott többéves vita után az Indonézia által 1949 óta követelt tartományt a gyarmati örökség szerves részévé nyilvánítják. Indonézia elvesztésével, Hollandia fenntartotta jogait Nyugat Új-Guineában, ezzel fejezve ki egy külön megoldás szükségességét a kulturálisan eltérő és Sukarno terjeszkedési szándékaira felkészületlen területen. Gyakorlatilag semmit nem tett az akkor nem túl ígéretesnek tűnő területért, és a hollandok tisztán politikai okokból, kapkodva, későn kíséreltek meg 1949 és 1962 között felsőoktatási intézményeket létesíteni és melanéziai kádereket képezni, valamint Jáva ellen szövetkezni a lakossággal. Ekkor mutatkoztak be azok, akik később megalapították a felszabadítási mozgalmakat, így az OPM-t is.

Az utolsó pillanatban érkezett gyarmatosító buzgalom főlegesen volt azonban: 1962-ben Indonéziához csatolták Irian nyugati részét, az indonézek ezért sietve feloszlatták az 1961.-ben alakult *New Guinea Council*-t (28 tagjából 22 volt iriáni), a politikai pártokat és a szakszervezeteket, az állásban levő helyi tisztviselők helyére pedig jávaiakat ültettek. West Papua, a *Comite Nasional* által 1961.-ben kiválasztott és a hollandok által támogatott zászlaját és himnuszát betiltották, és az ENSZ ideiglenes erői kivonulásának, továbbá az 1969-re kiírt népszavazás bevárása nélkül, az indonéz hadsereg azzal a keménységgel felügyelte az indonéz szigetvilág jávaiasításának tervét, amelyet Nyugat-Új-Guineában sejtethünk. A melanéziai oldalon döbbenet és félelem uralkodott: az újonnan kialakult iriáni középosztály rossz lapot dobott, amikor bizalmáról biztosította Hollandiát és az Egyesült Nemzeteket, ahelyett, hogy 1950 óta önálló politikai egységbe szerveződött volna (Savage, 1977). Mi történt tehát?

Hollandia és Indonézia Nyugat-Irian feletti vitáját, 1949 és 1962 között, Sukarno, Hollandia legdemokratikusabb érvei ellenében történő, a volt holland gyarmat teljes átadásának követelésében tanúsított ragaszkodása táplálta. A nyugati hatalom és volt gyarmata közötti, az Egyesült Nemzetek által közvetített párbeszéd mögött olyan stratégia szövődött, amelyet valószínűleg az Egyesült Államok kezdeményezett. Arról volt szó, hogy Sukarnót ismét nyugati függőségbe helyezték, míg a keleti országokban fegyverekről tárgyalt, akadályozta Indonézia szocialista hatalomátvételét, titokban pedig Jakartával tárgyalt Nyugat Új-Guinea természeti kincseinek jövőbeni kitermeléséről (ld. lejjebb). Az indonézek így fenyegettek Nyugat-Irian erőszakos elfoglalásával, E. Bunker, washingtoni nagykövet Terve a két felet tárgyalásztalhoz vezette és, öt hónappal később, a *New York Agreement* aláírására készítette (1962.08.15). A viták és az ENSZ-nek benyújtott indítványok hatástalanok voltak és Hollandia csak annyit ért el, hogy nemzetközi közigazgatás biztosítsa az átcsatolás feltételeit, s hogy ez utóbbit később népszavazás erősítse meg Nyugat-Irianban, 1969 vége előtt.

Az UNTEA (*United Nations Temporary Executive Administration*) időszaka, 1962 októbere és 1963 májusa között, mintegy 1500 pakisztáni muzulmán ENSZ-katonára (míg az iriániai keresztények vagy misszionáriusok hatása alatt állnak), mintegy hatvan amerikai katonai szakértő, valamint 1500 indonéz katona jelenlétéből állt, akik közül az utóbbiak már a helyszínen voltak, s engedélyük volt arra, hogy ott is maradjanak annak érdekében, hogy “elősegítsék az átcsatolás zavartalanságát” (Savage, 1977). Különös közvetítés! A népszavazás előkészítését illetően – melyet ezen túl, *Act of Free Choice*-nak neveztek – a new yorki egyezmény kikötötte, hogy ennek az indonéz hatóságok és az Egyesült nemzetek helyszínen maradt szakértői

együttműködésével kell történnie (16.cikkely), hogy minden iriáni felnőttnek, férfinak és nőnek, jogában áll a szavazáson való szabad részvétel (18.cikkely), valamint hogy Indonéziának biztosítania kell az iriániak jogainak tiszteletben tartását (22. cikkely) (Sawor, 1969, Savage, 1977, Tapol, 1983). 1968-ban, az Egyesült Nemzetek követe, F. Ortiz-Sans, akit a végső kiigazítások lebonyolítására hívtak, megállapította, hogy semmit nem tettek és, néhány hónap alatt, megkísérelte – ahogy jelentésében megmagyarázta² – felállítani azt, amit a szakértők csoportjának öt év alatt kellett volna előkészítenie. Az eredmény az volt, hogy még a városokban sem lehetett közvetlen szavazást rendezni, így határozattal (*musyawarah*)³ a nyolc regionális tanács-testületből egy korlátozott szavazótestületet választottak.

1969. augusztus 2.-án, az iriáni nép 1025 “képviselője”, kellően kioktatva és megfenyegetve⁴, egyhangúlag az indonéz nemzet nyugat új-guineai fennhatósága mellett szavazott. Ahogy később egyesek megmondták, az *Act of Free Choice* ezen túl *Act of No Choice* lett.

Természeti források, elvándorlás és emberi jogok: a jávai hatalom kapcsolata a külső etnikumokkal

Melanéz termőföldek

4106000 km²-es területével, mely a 4-5000m magas hegycsúcsoktól a déli rész nagy lápos síkságaiig terjed, a legnagyobb “indonéz tartomány” – mely nagyobb kiterjedésű a Clifford Geertz által (Jávával és Balival szemben) “külső Indonéziának” nevezett szigetekenél is – jellegzetesen egyenlítői környezet, amellyel az erőforrások hagyományos kiaknázása egyensúlyban van, ahol lehetséges ennek fenntartása, anélkül, hogy pusztítaná az erdőt vagy a talajt. Jávával ellentétben, ahol az intenzív öntözéses teraszos rizstermesztés erősen szakosodott ökoszisztémát hozott létre, s amelyben az ember teljes mértékben uralja a természetet, a félnomád növénytermesztés (irtásos-égetéses földművelés) technikája, a Nyugat-pápuaföldön (és külső Indonéziában másutt is) található formájában, minimálisra csökkentti az emberi beavatkozást, így a természet önmaga biztosítja az ökoszisztéma fennmaradását az erdők és a humusz folytonos megújulásával. Az ugárolás szerves része tehát az irtásos-égetéses földművelésnek, sőt, kötelező szakasza: a helyi adottságoktól függően húsz évig kell tartania egy másodlagos erdő fenntartásához, de legalább ötvenig az erdő teljes helyreállításáig. E hatalmas területek “elhagyása” és a ténylegesen megművelt parcellák mérete közötti ellentét a gyarmatosítás óta érvül szolgált a föld kisajátítása mellett és hibás, és olykor erkölcsi ítéleteknek adott alapot (a földművesek “lustasága”) a hagyományos technikákat illetően, valamint elszett és rosszul alkalmazott “fejlesztési” programok bevezetése mellett szolgált érvül. Úgy tűnik, Indonézia ezen a területen is átvette a régi gyarmati hatalmak politikáját. Az extenzív növénytermesztés sajátossága, hogy *térre* van

² F. Ortiz-Sans: *Agreement between the Republic of Indonesia and the Kingdom of the Netherlands concerning West New Guinea (West Irian)*, 1969. november 6. Ld. Savage 1977.

³ Az indonéz kifejezés “határozatot” jelent, és bizonyos kontextusokban tartalmazza a konszenzus gondolatát. Ez az intézmény, melyet Sukarno vezetett be a helyi politikai életbe, nem megfelelő a függetlenség kérdéséről való szavazáson.

⁴ Az egyik szavazó tanúvallomása Irian Jayán több sajtóorgánumban megjelent az emberi jogok védelmében: ld. például Tapol 1983: 31-32. Ez semmi esetre sem egyedülálló bizonyíték azonban. A nemzetközi sajtó annak idején leleplezte a népszavazás anti-demokratikus voltát, jóval azelőtt, mielőtt megtörtént volna: az indonéz hatóságoknak a melanézekkel szemben nyíltan kimutatott megvetése és a katonai erőszak előrevetítették a népszavazás lezajlását (ld. Sawor 1969, Savage 1977).

szüksége, hiszen kizárólag az ültetvények *időbeli* eloszlása biztosíthatja egyszerre a természeti környezet és az elégséges termőképesség megőrzését. A benépesítés előtti ökoszisztéma fenntartása ugyanakkor változatos gazdaságot tesz lehetővé, amelyben a kerti terményeket (gumósok, keményítőtartalmú növények, cukornád, banán, zöldségek) proteintartalmú élelmiszerekkel kell kiegészíteni, melyet a vadászat és a gyűjtögetés kínál. A zárt erdőség nyílt rizsfölddé való átalakítása bonyolult kérdéseket vet fel, melyek tényezői nem mind ismertek a modern agronómiában. A nemrég bevándorolt számos jávai sikertelensége bizonyítja, még a délkeleti szavannás területen is (Merauke), ahol a hollandok már bevezették a száraz rizstermesztést, s észrevették, amikor már épp letűnőfélben volt, a partvidékek belső területeinek sajátos bennszülött mezőgazdaságát, amely hasznosítani tudta a termékeny agyagot, a mezők elárasztása nélkül (van Baal 1966, Serpenti 1977).

Nyugat-pápuaföld középső területén, pontosabban a Baliem terjedelmes füves völgyében és a Wissel-tó környékén, másfajta kapcsolat érvényesül a természettel. A melanéz gazdaság itt az édesburgonya (hózzávetőleg háromszáz éve honosították meg Új-Guineában) viszonylag intenzív termesztésén alapul, táblába rendezett ágyásokon, melyet csapoló-rendszer egészít ki (ld. Waddel 1971), valamint irtásos-égetéses gumós, banán és cukornád-ültetvények. L. Pospisil háromféle mezőgazdasági formát különböztet meg a kapaukuknál. Az intenzív disznótartás részben kompenzálja a vadak ritkaságát, ugyanakkor fontos csereeszközt jelent a társadalmi kapcsolatokban.

A föld azonban politikai funkciójában is a területüket képezi. A kapaukuknál a nemzetségek és alnemzetségek saját területtel rendelkeznek: a nagyobb politikai csoportok "szövetségekbe" tömörülnek, melyek érdekeit hierarchikus státusú vezetők képviselik (Pospisil 1963). A baliemi daniknál, a szövetségek ezen kívül nagyobb szövetséges egységekben csoportosulnak (Heider 1970).

Kettős, gazdasági és politikai, funkciójánál fogva a föld a társadalmi csoport megélhetését és identitását biztosítja. Föld nélkül nem létezhet a társadalom.

Ideológia és Új Rend: az indonéz kontextus

A *Pancasila* – az indonéz alkotmány öt pontja, melyet Sukarno fogalmazott meg 1945-ben, majd 1966-tól Suharto "Új Rendjének" követelményéhez igazítottak (Bonnett et al. 1980) – biztató ideológiája nehezen palástolja az alkalmazása során felvetődött ellentmondásokat. A demokrácia és az egységesítő nacionalizmus (egység a sokféleségben) valójában egyenértékű a szigetvilág periferikus etnikumainak a jávai modellhez való igazodásával és a katonai államnak való alávetettséggel. Az egység ürügyén, a *Pancasilára* vonatkozó egyik 1976-ban elhangzott kommentárjában (ibid. 202-206) Suharto elnök leszögezte, hogy az etnikai csoport és a borszín fogalmait mellőzni kell a rasszizmus elkerülése érdekében, hogy a *pancasilai* demokrácia elutasítja a diktatúrát, valamint hogy a hadseregnek (ABRI) meg kell őriznie kettős, katonai és társadalmi, funkcióját (sukarnói fogalom 1960-ból, ld. Raillon 1984:176-179) annak érdekében, hogy megmaradjon "nemzeti erőnek, mely a szabadság-ideálért harcolt" (ibid.: 205), továbbá, hogy nem kedvezhet a katonai diktatúra bevezetésének. Végül, a "társadalmi igazságosság" (egyike az öt elvnek) lényege a "gyengék védelmezése" és a "fejlesztés" elősegítése (az Új Rend egyik fogalma), valóságos "béke-forradalom", "valamennyi népi réteg" segítése. A nyugati liberalizmust és individualizmust elvetik a nemzeti egység javára.

Érdemes külön figyelmet fordítani az etnikum fogalmának elvetésében rejlő ellentmondásra: a rasszizmus itt a másság elismerésének eredményeként határozódik

meg. Ami pedig a katonaságot illeti, hatalmának a civil és társadalmi életre való kiterjesztésének kell megakadályoznia “a többség diktatúráját a kisebbség felett”. E két belső ellentmondás az ideológia szintjén máris lehetővé teszi a központi katonai hatalom által a szigetvilág összes népére, kulturális sajátosságoktól függetlenül kényszerített “fejlesztés” hitelesítését. Az egyenlőséghez való jog összekeveredik az egység kényszerével...

“... a bennszülött népek teherré váltak eltérő életmódjukkal, kulturális-, nacionalista vagy földkövetelésekkel...”

Az Új Rend elméletíróinak a gazdasági és társadalmi fejlődésről adott ideológiai definíciója pedig, ahogy F. Raillon rámutat, a modernizmus és hagyomány kettősségén alapul, melyet H.S. Boeke, holland közgazdász ihletett: a hagyományos vagy “visszamaradott” társadalmak akadályozzák a fejlődést, mert alkalmazkodnak csupán a természethez, így nem tudják racionálisan dominálni azt. A korábbi állapotból az utóbbiba való átmenet a társadalom, a kultúra és a mentalitás globális átalakulásának folyamatát követeli, melyet “bizonyos társadalmi és gazdasági stratégiai pólusok” alapján kell elindítani (F. Raillon 1984:155 sq.). Ezek az elvek, melyeket a bandungi csoport (Suharto kormányához 1966-tól közel álló értelmiségiek) átvett, ismét a hagyományos, mégpedig a melanéz társadalmi és gazdasági formák erőszakos átalakításának burkolt indoklásához járulnak hozzá és kedveznek a helyi etnikai identitások ellenállásával szembeni értetlenségnek, sőt, elnyomásuknak.

1965-66-ban, politikai és gazdasági szinten is Sukarno “irányított demokráciája” a legnagyobb pangás és eladósodás közepette ért véget; a baloldali erők lázadása 1960. szeptember 30.-án és Suharto által vezényelt leverése (500000-1 millió áldozat) lehetővé tette ez utóbbi számára, hogy átvegye a hatalmat, mielőtt elfoglalta volna a köztársasági elnök székét 1968-ban. Ugyanakkor a politikai élet haladó csoportjainak teljes kiirtásának és a Sukarno utáni gazdasági felemelkedés kettős kontextusában integrálódott tehát Nyugat-pápuaföld Indonéziához. A hadsereg megerősödött a megpróbáltatás alatt, nagyobb hatalmat kapott, míg a Sukarno által kevésbé kértelt külföldi (főleg amerikai és japán) befektetők behívása egyre sürgetőbb lett.

A Nyugat-Irian nagyságú új tartomány, mely ásványi kincsekben, fémekben, kőolajban és fában ennyire gazdag, tökéletesen megfelelt a természeti kincsek kitermelése és a jávai szegény néprétegek ritkábban lakott szigetekre való elvándorlása elősegítésének kettős programjának. Ebben a perspektívában, a bennszülött népek teherré váltak eltérő életmódjukkal, kulturális-, nacionalista vagy földkövetelésekkel. És egyre inkább azok lesznek, ahogy súlyosbodik a helyzet a területen növekvő indonéz fegyveres erők és az egyre jobban szervezett és növekvő népi támogatást élvező melanéz ellenállás (OPM) között. A katonai erőszak elsősorban három tényező, a természeti kincsek kitermelése, az átvándorlás és az ellenállási mozgalmak körül fokozódott. Mindhárom Indonézia egészének, de napjainkban különösképp Nyugat-pápuaföld centrifugális “jávaiasításának” állandó és tervszerű szándékához kötődik és annak része.

Kőolaj, bányák, fa

Az átvándorlással a természeti kincsek kinyerése volt az indonéz politika legnagyobb tétje Irian Jayán, és az is maradt. Bár a háború előtt már találtak kőolajat és réz-lelőhelyeket is felfedeztek, amelyeket azonban nem tártak fel nehéz

megközelíthetőségük miatt, Nyugat-pápuaföldet 1970-ig “kevésbé kedvezőnek” nyilvánították a külföldi befektetők előtt. A '70-es évek ellenben meghatározóak voltak: a tartomány kereskedelmi mérlege az 1971-es 5.659.000 USD deficitről 1976-ra 357.918 USD haszonra emelkedett (*Pacific Islands Yearbook* 1981, in Tapol 1983).

Az nem véletlen azonban, hogy amíg tartott a vita Jakarta és Hága között, a tiltakozások (elsősorban a kőolaj miatt) “kevésbé ígéretesek” voltak, a vállalatok (elsősorban amerikai) jelentései pedig negatívak, vagy hogy a termelés csökkent, míg valóságos gazdasági robbanás követte az Indonéziához való végleges átszervezést. C. Hook szerint csakugyan az Egyesült Államok volt e csel kiötlője, mely szerint Hollandia – annak ellenére, hogy szövetségesük az ENSZ-ben – eláll Nyugat-Új-Guinea követelésétől és megakadályoz minden olyan gazdasági fejlesztést, amely politikailag megerősítheti az iriáni nép függetlenségének kilátásait, melyeket ilyen körülmények között Hollandiának el kellett volna fogadnia.

A terepen nagyjából mindenütt ugyanaz a kép⁵: a kormány legitimálja a vállalatok ellenszolgáltatás nélküli földfoglalását, a hagyományos földtulajdonlási rendszer és a helyi gazdasági igények figyelembevételének elhanyagolását, a munkavállalás problémája (kötelezően alulfizetett munka, különben az átvándorló munkaerő vállalja el) mind növekvő ellenállást gerjesztenek, amire a katonai és rendőri elnyomás, letartóztatás, fenyegetés, sőt, gyújtogatás és falvak lebombázása a válasz, ami felszabadítja a terepet, gátolja a hagyományos gazdasági tevékenységek folyamatosságát, társadalmakat zúz szét, melyek tagjainak egy részét saját területükön kívül, mesterséges falvakban telepítik le, vagy városi munkanélküliek lesznek.

Nyugat-pápuaföldön ugyanezek a folyamatok érvényesülnek. Anélkül, hogy a Vogelkop félszigetén élő arfakok körében 1965 és 69 között történt visszaélésekig nyúlnánk vissza, melyeknek 3500 áldozata volt (Sharp 1977), két későbbi eset idézhetünk, melyekről elegendő, bár korlátozott mennyiségű, információ áll rendelkezésre: a tembagapurai bányához kapcsolódó incidensek és az asmatok munkaerejének kihasználása lakóterületük erdeinek kiirtásában.

A tembagapurai bánya (Mt. Ertsberg), melyet 1967-ben az amerikai Freeport Inc.-nek engedtek át, egész Irian Jaya legrentábilisabb réz- és aranybányája: a 3700m magasan fekvő bányát vezeték köti össze a déli partvidéken található Timika kikötőjével. A személyzet 452 külföldiből (főleg amerikaiak és ausztrálok) áll, bár az utóbbi időkben egyre több Fülöp-szigetit és Dél-koreait vettek fel; 1850 indonéz is dolgozik ott, a 200 melanézsal szemben, akiknek elsősorban szakképzés nélkül végezhető munka jár (út-karbantartás és rakodás Timika kikötőjében) és nincs lehetőségük a továbbképzésre (*Prisma*, 1982 augusztus, Tapol 1983 idézi). A *Tifa Irian*⁶ szerint (1978.04.20) az amungme csoportban erős neheztelés fogadta, hogy a vállalatoknak 100 km²-es területet adtak át ellenszolgáltatás nélkül. 1977 júniusában a lakosság negyede vett részt szabotázs-akciókban és a repülőtér lezárásában. Az indonéz hadsereg ellentámadást intézett, a lakosságnak így az erdőbe kellett menekülnie, de ez nem akadályozta meg az OPM gerilláit abban, hogy a következő hónapban felrobbantsák a vezetéket, ezzel több hónapra megbénítva a termelést. Kegyetlen megtorlás következett az amungme falvakban: légi sorozatlövés 1977 augusztusában, “Daisy Cutter” bombák, hónapokig tartó földi támadások, letartóztatások, ítélet nélküli bebörtönzések. Az *Amnesty International* ekkor – ahogy 1977 júniusa előtt is – elítélte a bánya tartályainak börtönként való használatát: férfiak és nők hetekig ott voltak fogságban.

⁵ Az észak-luzoni (Fülöp-szigetek) hegyvidéki etnikumai körében a közelmúltban történt egy hasonló eset (*SIF*, BAU, 85 március).

⁶ Az egyetlen Irian Jayán kiadott napilap.

1978 elején, a feszültség oldása végett a Freeport, az indonéz kormánnyal közösen 350 amungme család újratelepítését kezdeményezte, hagyományos lakóhelyüktől 65 km távolságra. 1979 novemberében azonban leállították a programot, miután csupán ötven család települt át (Tapol 1983). 1980. szeptember 13.-i dátummal, a jakartai *Tempo* egyébként leírta azokat az egészségtelen körülményeket, amelyekhez az amungme népesség egy részének hozzá kellett szoknia a timikai barakkokban élve: döngölt földpadló, állandó hőség és malária-járvány; olyan körülmények, amelyekhez ezek a hegylakók nincsenek hozzászokva, ahogy a partvidék lápos vidékén termő szegényes táplálék-források (szágópálma és némi halászat) is ellentétes megszokott gazdag hegyvidéki mezőgazdaságukkal, s mindez egészségi állapotuk romlását, az alultápláltság fokozódását és a kiskorú lakosság 20%-át pusztító járványokat idéz elő (*Tifa Irian* 1980. június, in Tapol 1983). A külföldi személyzetnek fenntartott üzletek és szupermarketek természetesen elérhetetlenek számukra. Az etnikum által az indonéz kormánynak beadott, a földhöz való jogról, a munkanélküliségről, az infrastruktúra elégtelenségéről, stb. szóló beadványokra nem érkezett válasz. A Freeport társaság tízmillió dollárt veszített a szabotázsok következtében, de később évente 150 millió dollár értékben exportált (Tapol 1983).

A magánvállalatok (a PT AOI és PT PHT rövidítésekkel jelöltek) által az asmat⁷ földeken (Sawa Erma és Agats alkörzetek, Merauke körzet) folytatott fakitermelés során történt visszaéléseket leleplezte a *Kompas* című indonéz katolikus napilap 1982. október 4.-i, 6.-i és 7.-i száma (többek között in *WPO* 7 (1), *INDOC* – Leiden, 1982. dec., és részben *Tapol Bull.* 54, 55, 66, valamint Tapol 1983). A “timber racketként” (“fa-panama”) jellemezett állapot a ’70-es évek elején kezdődött és a ’80-as évek elejéig folytatódott az élénk tiltakozások ellenére, melyeket többek között Agats püspöke, több indonéz képviselő és az “Indonéz őserdő irtása elleni mozgalom” kezdeményezett. Ez a szervezet olyan korrupción alapuló kitermelési rendszert hoz napvilágra, amely a körzet vagy a tartomány hatóságai által elrendelt személycserék ellenére tovább működött. A vállalatok területre küldött képviselői a kitermelhető fa maximumát nyerik, fenntartva a költségvetés kétharmadának egészét az asmat termelőknek, a helyi kormányzati szerveknek, mely három, civil, katonai és csendőrségi testületből áll (*tripida*). Az utóbbiaknak csupán át kell adniuk a parancsot a falvak asmat képviselőinek, akik, letartóztatással és megtorlással fenyegetve, csak annyit tehetnek, hogy az utasítás követésére késztessek szomszédjaikat. 3250-3500 rúpia jár egy m³ fáért, melyet sokszor több hónapos késéssel fizetnek ki, a kivágás, a gallyazás, a szállítás, a raktározás és az öbölíg való úsztatás után, amikor még meg kell várni az elismervényt, melyet a teherhajó megtöltésekor adnak ki. Semmilyen felszerelést nem biztosítanak, csak ha az árát levonják a fizetésből. Az asmatoknak természetesen nem áll módjukban jogi eszközökhöz nyúlni. Kénytelenek egy vagy másfél hónapot tölteni az erdőben, távol a falvakban élő családjuktól, ha az nem költözik velük. Amikor végre megkapják fizetésüket, az üzletekbe sietnek, amelyek tulajdonosai vagy vezetői gyakran a *tripida* tagjai, akik ilyen módon másodszer is meglopják őket, a szokásosnál magasabb árakat szabva és kihasználva a pénzügyekben való járatlanságukat. A karikatúra ritkán volt ilyen erős: míg az asmatokat (akik, ne feledjük, gyűjtögetésből és vadászatból, valamint kezdetleges növénytermesztésből tartják fenn magukat, így endémikus az alultápláltság) nehéz és veszélyes munkával szipolyozzák, mely saját természeti környezetüket pusztítja, addig a helyi hivatalnokok hatalmas összegekhez jutnak (melyeket párhuzamos kereskedelembe fektetnek), de semmilyen munkát nem adnak, a

⁷ Az utolsó holland népszámlálás idején az asmatok lélekszáma 40000 volt.

parancsok és fenyegetések ontásán kívül (ld. B. Rettob, a *Tifa Irian* szerkesztője, jelentését, melynek egy része in *Tapol Bull.* 55). Ez a helyzet, melyre az indonéz kormány csupán formálisan és nem túl hatásosan reagált, a természeti környezet pusztulásával súlyosbodik. A fennebb említett két vállalatnak 1983-83-ben 785000 hektár földet engedtek át⁸. Az agyagos, vízmosásos talajon történő ilyen kiterjedt erdőirtás csakis gyors erózióhoz és az asmat földek eltűnéséhez vezethet⁹.

A társadalmi rendszer és a kultúra összeomlására, a világszerte elismert asmat művészet elhagyására, a népességet hatalmába kerítő apátiára a kormányzat semmiféle fejlesztési tervet nem tud felkínálni. Az iskolák inkább a hivatalos jávai ideológia oktatásának színhelyei, mint nevelési intézmények, a gyakran jóindulatú tanítókat a katonák gyötörik, ugyanakkor az egészségügyi ellátás szinte nem létezik (*Tapol Bull.* 61).

Átvándorlás: jávai úttörő front melanéz földön

Jáva, Madura és Bali szigetének túlnépesedése (átlag 600fő/km²), mely a 162 millió indonéz 60%-át jelenti, a század elején a hollandokat már a legszegényebbek átcsalogatására készítette a ritkábban lakott szigetekre. Főleg a Függetlenség óta erősödött fel ez a centrifugális mozgás Szumátra, Kalimantan (Nyugat-Borneo), Sulawesi (Celebesz) felé, majd 1967-től Nyugat-pápuaföld felé (már az *Act of Free Choice* előtt tehát). Miután a többi periferikus sziget már nagyjából megtelt, az átvándorlási program majdnem egésze Irianra összpontosult a '70-es évek végén: 1984-ig majdnem 9000 család költözött át, de 137000-et terveztek (vagyis 691000 főt) a "Pelita IV" elnevezésű ötéves terv keretében, mely 1984-89 között zajlott (*The Jakarta Post*, 1985.02.26; *Tapol Bull.* 68). A bevándorlók (akiket indulás előtt gyakran házasságkötésre kényszerítettek) érkezésükkor egyéves élelmiszerkészletet, egy házat kapnak és 2,5-5 ha földet, melyből egy hektár megművelésre kész. Minden család áthelyezésének 9-12000 USD az ára, a program egésze pedig a nemzeti költségvetés 6%-át jelenti (*SIF, BAU* 1985 ápr.; *Tapol Bull.* 62). Az irian jayai áttelepítési hivatal hivatalos jelentése (*Tapol Bull.* 62) egy millió család végleges letelepítését tervezi Nyugat-pápuaföldön, vagyis 4-5 millió "hivatalos" átvándorlóét, amelyhez hozzá kell számítani a "spontán" átvándorlókat, akik a Molukkákról és Sulawesiről származnak (1984-ben számukat 160000-re becsülték: *Sydney Morning Herald*, 84.04.18.). A kormányzat képviselői félhivatalos becslései alapján azonban húsz év múlva 9 millió jávaira számítanak Irian Jayán! (*Tapol* 1983: 54). Érdeemes felidézni, hogy Nyugat-pápuaföld melanéz lakosainak száma jelenleg egy millióra tehető. Ilyen tervvel szemben, nem csoda, hogy a megfigyelők "invázióról" és a világtörténelem leglátványosabb gyarmatosítási programjáról beszélnek (*SMH* 84.04.18.; *SIF, BAU* 1985. ápr.; *SI News* 9), de mindenesetre egy kicsit meglepő, hogy Irian Jaya kormányzója, I. Hindom, lelkesen említette 1983-ban, Irian Jaya átváltozását "Irian Jávává" és úgy becsüli, hogy a területen élő melanéz faj 50 éven belül teljesen beolvad (*Tapol Bull.* 61, *WPO* 7 (1 és 4)).

A már Indonéziában és külföldön is megfogalmazott egyre számosabb kritikák több tényezőre vonatkoznak, melyek közül a legsúlyosabbak, a gyarmatosítás tényén kívül, a földjogokkal való visszaélések, az erdőirtás, a nemzetközi beruházások, a

⁸ Irian Jaya egészét tekintve a fakivitel három év alatt megtízszereződött: 1979-ben 280000 m³, 1980-ban kibővítették a koncessziókat (*Tapol Bull.* 55).

⁹ Az "Indonéz őserdő kiirtása elleni mozgalom" már 1982-ben felhívta a figyelmet a kalimantan-i és a sulawesii erdők kegyetlen kiirtása hatására kialakult súlyos ökológiai állapotokra (*Tapol Bull.* 55).

melanézok egyes falvakban való kényszerített letelepítése, a bevándorlók alacsony iskolázottsága, a program gazdasági és demográfiai hatékonysága biztosítékainak hiánya és mögöttes politikai töltete. A hatóságok által támogatott új telepéseknek a földjeikre érkezésével szemben a melanézoknak semmilyen közigazgatási vagy jogi eszközük nincs: a Környezetvédelmi Minisztérium (? , Ministère des Forêts) egy 1967-es jogirata világosan kiköti, hogy az átvándorlóknak szánt területen élők nem élhetnek szokásjogi követeléseikkel (*Clarification Act* 2823, 17. kikötés; vö. *SIF, BAU* 1985. ápr.). Máskülönbén kénytelenek olyan falvakban (albérletbeadás) letelepedni, amelyeknek legalább háromnegyedét átvándorlók számára létesítették, így "áttelepülőkké" válnak. Az átvándorlók és bennszülöttek között keletkező konfliktusok (amelyek olykor különböző származású átvándorlók között is megjelennek) szükségképpen csak súlyosbodhatnak a kényszerített együttélés miatt¹⁰.

A kormány, a terület fejlesztésének, az elsősorban rizstermesztésre épülő, változatosabb gazdaság megteremtésének nevében felhozott indoklásai alaptalannak tűntek, hiszen az átvándorlók legnagyobb része a legszegényebb rétegekhez tartozó város lakó, és gyakran semmilyen mezőgazdasági ismerettel nem rendelkezik. A határvidéken az átvándorlók közül sokan régi katonák, amit sokan a határvidéki községek ellenőrzésének burkolt formájának tekintettek, vagyis a Pápua Új-Guineába tartó menekültek esetleges vándorlása, valamint az OPM tagjai jelenlétének belső irányításának. A "Trans-Irian Highway", mely Jayapurát Meraukéval köti majd össze (és amely "műhibából adódóan" már három alkalommal megsértette Pápua Új-Guinea nemzeti határát), folyamatban levő építése tetézi a 750 km hosszú határsáv gyarmatosítási és militarizálási kiegészítő programját, elválasztva ezzel a keleti és nyugati melanéz közösségeket. A déli terület (Merauke), ahol egy kevésbé nedves, kedvező mikro-klima uralkodik, a legkiváltságosabb gyarmati terület: a körzet kétharmadát (összesen 12630 km²) már jávai átvándorlók letelepítésére szánják; 1984 áprilisában 6300 család (32000 átvándorló) jutott földhöz, a Pelita IV terve pedig akkor 1988-89-re 127250 családot irányzott elő, vagyis mintegy 640000 átvándorlót (*Tapol Bull.* 61, WPO 7 (2)). A jakartai kormány egyidejűleg olyan fejlesztési formákra áldoz, amelyek előnyeit a bennszülött lakosság nem is érzékelheti, úgy is, mint Meraukéban egy olajterminállal felszerelt kikötő és egy repülőtér.

Ami pedig a program megfinanszírozását illeti, az információs szolgálat nemrég mutatta ki az ellentmondásokat: a kétharmadát (400 millió dollár) a Világbank¹¹ biztosítja. A *World Bank Policy* etikai elvei azonban nem érvényesülnek a gyakorlatban, nevezetesen, ami az érintett törzsi lakosság "önkéntes és teljes beleegyezését" illeti és az ahhoz való jogukat, hogy fenntartsák hagyományos gazdasági és társadalmi formáikat addig, amíg képesek "a változás hatásait eltérni" (*SIF*, op. cit.).

Ahogy a fakitermelés esetében, a természeti környezet kérdése itt is drámai módon jelentkezik. Az összehasonlítás kedvéért, Nyugat-Borneó évente 200.000 hektár földet veszít az átvándorlás miatt (*SIF*, op. cit.). A rizstermesztés és más intenzív földművelési formák fejlesztése végett megcsupaszított földről hamar eltűnik a humuszréteg, amely kizárólag a regenerálódott erdőségben maradhat fenn, és visszafordíthatatlan erózió indul meg a lejtős hegyoldalakon, ahol nincsenek teraszok.

¹⁰ M. Charras hangsúlyozta a Sulawesi központjában, balinézok jávaiak és a helyi lakosság közötti interetnikus kapcsolatok nehézségét. Ez utóbbiak arra panaszkodnak, hogy a kormány velük szemben az átvándorlóknak kedvez és konfliktusok kísérték a földfoglalást: a luwu-i lakosság, például, kisebbségbe került a saját területén (Charras 1982: 299-308).

¹¹ A további fő befektetők: *World Food Programme*, NSZK, az Ázsiai Fejlesztési bank; Franciaország szerényebb helyet foglal el, 1,9 millió dollárral (*SIF, BAU* 85. ápr.)

Néhány év után több jávai bevándorlónak el kellett hagynia a terméketlenné vált földeket, egyesek áttértek a félnomád földművelés egy formájára, míg mások urbanizálódó közigazgatási központokban kerestek munkát. A közép-indonéziai szigetek túlnépesedése ellen vívott harc nem hoz egyébként enyhülést a demográfiai viszonyokban, hiszen a születések aránya nagyjából megegyezik a kivándorlás mértékével.

Az indonéz sajtó (*Kompas* 7.2.; *Tempo* 26.2.; *Jakarta Post* 27.2.85.; - a vitát idézi *Tapol Bull.* 68), nemrégiben visszhangot keltett a Vándorlási miniszter és a Gajah Mada Egyetem *Center for the Development of the Rural Areas and Regions* (Jávai Központ) egy indonéz tudóscsoportja között, egy a vándorlásról tartott szemináriumon keletkezett igen feszült vitának. A jayapura-i egyetem meghívott hallgatói csatlakoztak a kormányhoz intézett kérelemhez, amely a Nyugat-pápuaföldi vándorlás tervezett ütemének lassítását javasolja, és amely fokozódó gyorsítását, egyikük szerint, semmilyen érv nem igazolja. A véleménykülönbségek ellenére a miniszter végül elismerte a program megvalósításának valós akadályait. Ahogy *Tapol* rámutat azonban (*Tapol Bull.* 68), hogy az orvoslási javaslat, amelyet a Tudósok a Társadalmi Ügyek osztályán tettek, és amelyet a katonaság illetései Meraukéban már gyakorlatban alkalmaznak, távolról sem jelent fejlődést: a vegyes falvakban kijelölt 25%-os melanéz arányt olyan programmal kívánja felváltani, amely a "földművelést nem ismerő törzsi lakosságot" tömörítene annak érdekében, hogy letelepedett életmódhoz szoktassák. Ez a javaslat pontosan megegyezik a "*Special Territory Managementtel*", amelyet az irian jayai fegyveres erők parancsnoka, Sembiring vezérőrnagy (*Kompas*, 19.10.84; *Tapol Bull.* 66) a melanéz népesség "fejlesztése" kérdéseinek "antropológiai megközelítése" (*smiling policy*) keretében támogat.

A látszólagosan gazdaságos és szociális stratégiák valódi okát Murdani tábornok világosan meghatározta: a vándorlási program létfontosságú a nemzetbiztonság és védelem szempontjából – állította egy szemináriumon. Szükséges, hogy maga a katonaság hozzájáruljon a program megvalósításában felmerülő akadályok elhárításához, valamint, hogy részt vegyen a gyarmatosítandó területek kiválasztásában (*Tapol Bull.* 68; a *Sinar Harapanból* idézi, 8.3.85).

Az emberi jogok megsértése

Az "emberi jogok" kifejezés annál enyhébb, minél tovább sértik meg olyan államok, amelyek aláírták az Egyesült Nemzetek Kartáját, melynek ez az egyik elve. Lépünk azonban túl az erőszak elcsépelésén...

Azok a politikai körülmények, amelyek között Nyugat-pápuaföld 1962-től indonéz kézbe került (ld. feljebb) és a népesség elégedetlenségének megnyilvánulása, valamint a "pápua nacionalizmus" megerősödése egy erős katonai ellenőrzés bevezetését segítette elő az új tartományban. Az 1965-ben, a kommunista felkelést követően adott különleges jogokkal élve a Nyugat-Iriánban állomásozó és működő csapatok mindenfajta korlátozást és elnyomást megengedhettek maguknak, úgy is, mint letartóztatásokat, peren kívüli kivégzéseket, mészárlást, kínzást, bombázást... A bányatársaságok területfoglalásával szemben kimutatott ellenálláson kívül a Nyugat-pápuaföldön elkövetett erőszakos cselekmények legfőbb oka az O.P.M. ellenállónak üldözése. Az elnyomás következményeit azonban döntő többségben vidéki civilek szenvedik el, hiszen az ellenállók állandó mozgásban vannak és többnyire erdőn élnek, így elég, ha valaki a hadseregtől tartva elmenekül falujából ahhoz, hogy a lázadásban való részvétel gyanújába keveredjen.

1983-ban, az Egyesült Nemzetek Bizottsága (az etnikai kisebbségeket támogató albizottság) előtt Seth Rumkoren, az OPM régi vezetője azt közölte, hogy az 1963 óta áldozatul esett iriániak száma egy alapos vizsgálat szerint eléri a 110.000-et. A Foundation Workgroup New Guinea (Hollandia) ugyanakkor azt állítja, hogy a londoni Rabszolgaságellenes Társaság birtokába jutott adatok és dokumentumok szerint 200.000 halott van (idézzük fel, hogy a 60-as évek elején a lakosság 800-900.000-es volt).

Számos tanúvallomás létezik a mészárlásokról. Eliezer Bonay, Nyugat-Irian 1963-ban leköszönt melanéz kormányzója, aki ma száműzetésben él, az 1981-ben Port-Moresby-ben (Pápua Új-Guinea) megrendezett Déltengeri Emberi Jogok Bíróságán azt közölte, hogy már az *Act of Free Choice* (1962-69) előtt 30.000 melanézt öltek meg. Elmondta, hogy a hadsereg, miután képtelen volt lokalizálni a lázadókat, a tengerről, valamint légi rakétákkal lőtte a falvakat (*Tapol Bull.* 51 és *Tapol* 1983). A helikopterekről való géppuskázást a Jayawijaya körzetben, az 1977-78-as években az indonéz katonai jelentések tanúsítják (*Tapol*, 1983, függelék). Biak szigete kétszer vált civilek mészárlásának színterévé (1970-ben és 1979-ben), az elsőt indonéz katonák halálának megtorlásaként rendezték (55 falusit öltek meg családjuk szemeláttára, miután megásatták velük közös sírgödörüket). A "*Sapu Bersih* Művelet" ("tisztasöprés") során 1981 júliusában és augusztusában teljes családokat végeztek ki szuronnal Ampas-Waris és Arso vidékén (északi határterület). A Magasföldeken ugyanabban az évben több ezer ember vesztette életét bombázások és földi támadások során, indonézzellenes népi demonstrációk következtében, melyeket a holland televízió egyik stábja lefilmezett. Az OPM szerint 1982-ben 2500 civilt mészároltak le a Paniai szomszédságában levő területen (*Tapol Bull.* 60). Kémiai- és napalmbombákat is használtak (*Tapol* 1983). Ezen felül, mintegy ezren meghaltak ugyanebben az időben Jayapura környékén, a Merauke körzetben megesezt "atrocitásokról" nem is beszélve (*Tapol Bull.* 65). Nemrégiben, 1985 júniusában, a Wissel tó (nyugati Magasföldek) vidékén 517 falusit mészároltak le az OPM akcióinak katonai megtorlása során (*Tapol Bull.* 70).

Az OPM-mel való szimpatizálással gyanúsított személyek ejtőernyősök segítségével való elfogása gyakran végződik peren kívüli letartóztatással, kínzással¹², sokan eltűnnek, olykor elengedik, majd újra elfogják és azonnal kivégzik őket, az áldozatok holtteste olykor megcsonkítva kerül elő, gyakran a tengerbe hajtják őket. 1984-ben számos civilt, asszonyokat és gyerekeket is, járőrök leptek meg és végeztek ki, amikor Pápua-ÚjGuineába tartva próbáltak átkelni a határon (*WPO* 8 (1-2)).

Néhány egyéni ügyet érdemes megemlíteni, kezdve annak az asmat diáknak a halálával, akit egy helyi katonai "bírószágon" vertek agyon, mert családjá, a szokásjognak megfelelően, egy ugyanabba az iskolába járó kislánnyal jegyezte el (*Kompas*, 4-7.10.82); *Tapol Bull.* 54; *INDOC* 4), Arnold Ap antropológus, az Etnológiai Múzeum tisztviselőjének meggyilkolásával folytatva. Az OPM tagjaival fenntartott kapcsolat egyszerű gyanújával letartóztatták, majd öt hónapos fogság után a Jayapurai kórház egyik pincéjében találták meg holtan (*Amn. Int.* 1984 május és augusztus; *Tapol Bull.* 61, 63, 65, 68; *WPO* 7 (5-6) és 8 (1-2 és 3-4); *Pac. Isl. Monthly* 1984 júl., nemzetközi sajtó). Említsük továbbá, többek közt, Baldus Mofut, akit letartóztattak, elengedtek, majd ismét letartóztattak és 1979-ben meggyilkoltak, mert nyilvánosan vállalta indonézzellenes állását (*WPC III* (1), *Tapol*, 1983), valamint Mimi Fatahant, aki 1977-ben eltűnt, rövidebb idő után, hogy családjával együtt visszatelepítették Pápua Új-Guineából, ahol menedéket talált, továbbá Martin Tabut,

¹² Az irian jayai hadsereg által alkalmazott kínzást az *Amnesty International* leplezte le, és menekültek tanúvallomásai igazolják.

aki Jacob Prai utódja volt az OPM élén, és akit 1980-ban Warrisban letartóztattak, ahová indonéz tisztekkel hívták tárgyalni, majd később kivégezték, végül Edouard Mofu egyetemistát, akit megkötözve vízbefojtottak... (*Tapol Bull.* 60, Tapol, 1983)¹³.

Ami pedig a börtöni viszonyokat illeti, Tapol csak a tartományi székhelyen ötről számol be, melyből kettő (Ifargunung, a Sentani repülőtér közelében, és Hamadi) olyan földalatti cellákkal is rendelkezik, amelyek részlegesen vagy teljesen megtölthetők vízzel (Tapol, 1983). 1982 óta bizonyos rabokat Wamenába, a Magasföldre helyeznek át, hogy ne lehessen kapcsolatuk családjukkal. Nemrégiben még ezek között volt hat jayapurai asszony, akit több év börtönre ítélték azért, mert felhúzták Nyugat-pápuaföld zászlaját (*WPO* 7 (1) és Tapol, 1983). A gyanúsítottak és a foglyok semmiféle jogi védelemmel nem rendelkeznek, sokan azt sem tudják, hogy joguk van ügyvéd igénybevételére¹⁴.

Mindenfajta tiltakozást, minden törvényes úton benyújtott petíciót azonnal elfojtanak, de csak ritkán van helye jogi védelemnek; az utóbbi esetben Felforgatás-ellenes törvény teszi lehetővé azoknak a tetteknek a szigorú büntetését, amelyet e nélkül nem ítéltetne el a Büntető Törvénykönyv (*Tapol Bull.* 49 és Tapol 1983). 1984-ben négy melanéz egyetemistának sikerült megmenekülnie a jakartai rendőrségtől, menedéket kérve a holland nagykövetségen – a Parlamentnek küldtek levelet, a törvényszerűség visszaállítását kérve Irian Jayán (*WPO* 8 (1-2)).

Ami pedig a polgári jogokat illeti, az iriániak azért szavaznak, mert kénytelenek indonéz állampolgárnak vallani magukat. Ahogy az ország más vidékein, úgy a vezető párt itt is ügyel a választások "helyes" menetére. 1977-ben történtek bojkott-kísérletek a Magasföldeken; 1982 májusában az iriáni választóknak három urna között kellett választaniuk: Golkar (Suharto elnök pártja), az Egyesült Iszlám Párt és a demokrata Párt között. Ahogy ezelőtt, és ahogy 1969-ben az *Act of Free Choice* esetében, a helyszínen levő katonák fenyegetései és az általuk keltett félelem a hatalom mellé állította a többséget.

Az emberi jogok megsértése addig folytatódik, amíg a jakartai kormány zárva tartja a tartományt a nemzetközi szervezetek és a sajtó előtt. A nemzetközi Vöröskereszt nem juthat be, míg Nyugat-Timoron eltűrik a jelenlétét. A nyílt nyomozás, az alapos és nyilvános jelentések hiánya, az interjúzás és a tanúskodás lehetetlensége (a pápu új-guineai menekülttáborokban is) összefüggéstelen tények, ellenőrizhetetlen és különféle forrásból származó, gyakran ellentmondásos számadatok közzétételére kényszerítenek. Bizonyára ez az oka, hogy Irian Jaya szerény helyet kap a nemzetközi közvéleményben. Tapol szerint azonban, az emberi jogok Indonézia térségében Irian Jayán szenvedik el a legnagyobb sérelmeket. További részleteket az Egyesült Nemzetek Emberjogi Bizottsága előtt, 1984 júliusában, Genovában bemutatandó, a Rabszolgaságellenes Társaság jelentésétől remélünk (*WPO* 8 (1-2)).

Ellenállás

A nyugat-pápuaföldi nemzeti ellenállási mozgalom a holland időkben született, a függetlenségi követelések azonban földrajzilag és társadalmilag igen korlátozottak. S. B. Hindon a második világháború idejére teszi az első nacionalista követelést, amikor egy Biak-Numfor területéről származó ellenállócsoport a japán megszállóknak átnyújtott egy Nyugat-pápuaföld államként való elismerését kérelmező petíciót. A

¹³ Néhány politikai fogoly adatairól ld. *Amnesty International* 1982-es jelentését (p. 203).

¹⁴ Az *Amnesty International* 1983-as jelentésében (p. 201) arról szerezhetünk tudomást, hogy csak a jayapurai, wamenai és fakfaki börtönben több mint 400 fogoly tartózkodik.

Hollandia által az 50-es évek végén kezdeményezett pápuásító politikából (ld. feljebb) született melanéz ellenállás 1962 óta egyre inkább az indonéz megszállók ellen fordul. A földkisajátítások és az ismétlődő katonai visszaélések csak kiélezték a kezdetben az ország nyugati részén és a tartományi fővárosban, majd másutt is elterjedt lázadás fejlődését. A gerillacsapatok hatékonysága azonban meglehetősen gyenge maradt a 60-as években. 1971. július 1.-jén, Seth Rumkoren (jelenleg Görögországban él, száműzetésben), az indonéz hadsereg volt főhadnagya, megalapította az *Organisasi Papua Merdeka* vagy *Free Papua Movement* nevű mozgalmat, valamint Nyugat-pápuaföld kormányát. Jacob Prai (jelenleg Svédországban él száműzetésben), volt joghallgató, aki kénytelen volt az erdei ellenállók csoportjához csatlakozni, ugyanakkor másik csoportot szervezett, mielőtt Rumkorem helyére lépett volna.

Az OPM legfigyelemreméltóbb akciói között szerepel több rendőrállomás megtámadása, a Freeport társaság vezetékének 1977-es szabotázsja (ld. feljebb), a baliemi (dani) és a Wissel tói felkelésekben való részvétel 1977-78-ban, két katonai túszedés – egyik alkalommal, 1978-ban, magas rangú hadnagyként voltak a túszok –, egy Sarmi-i (észak) olajközpont szabotázsja 1983-ban, Jayapura megghiúsult megtámadása 1984 februárjában (a két utolsó eseményről, ld. *Canberra Times*, 17.3.84 és *Tapol Bull.* 62). Ahogy Rumkorem egy 1984 februárjában Tapolnak adott interjújában sejteti, és ahogy James Nyaro, az OPM jelenlegi vezetője néhány hónappal később világosabban elmondta, a gerillacsoportokat éveken keresztül rivalizálás osztotta meg. Nyaro és társai 1982-től dolgoztak a Mozgalom újraegyesítésén és megerősítésén: az ideiglenes kormánynak jelenleg 27 minisztere van – akik közül néhány külföldön van –, az OPM fegyveres erői pedig területi csoportokra oszlanak, amelyeknek önálló vezetőjük van, s egyes egységek tagjainak létszáma eléri az 5000-et. Merauke térségében, ahol 1984-ben mintegy 5000 indonéz katona foglalta el táborát, az OPM 3000 harcosa működött mintegy hatvan csoportban, Gérard Thomy parancsnoksága alatt (ld. a vele készült interjút *PNG Times* 10.2.85, utalásokat ld. *Tapol Bull.* 68 és *WPO* 8 (3-4)). Úgy tűnik, az OPM mindenütt a nehezen megközelíthető vidéki területeket tartja ellenőrzés alatt, míg az indonéz hadsereg inkább a városokban telepedett meg. A Pápua Új-Guinea felé tartó több ezer menekült, az átvándorlás, a militarizálás és a részben Pápua Új-Guineában működő lázadók csoportjai ezt a zónát teszik a legfeszültebbé. A jakartai kormány azonban a gerillacsoportok kérdését másodrendű problémaként állítja be, és nem ismeri el az OPM-et, noha a *PNG Times* szerint (2.8.84) (ld. *WPO* 8 (1-2)), csak Jakapura térségében 40000 indonéz katona állomásozik.

Az OPM képviselői ideológiailag “szocializáló” nacionalistáknak vallják magukat, számon tartva saját melanéz társadalmi hagyományait, de egyesek a kereszténységre hivatkoznak. A kommunizmusról tett megjegyzéseik roppant óvatosak. James Nyaro azt állítja (*PIM*, 1984. július), hogy az OPM csak a legvégső esetben fordulna kommunista országokhoz segítségért, Rumkorem pedig azt hangsúlyozza (*Tapol Bull.* 54), hogy a melanéz társadalmakban a társadalmi kapcsolatokról alkotott felfogás és a társadalmi gyakorlat lényegében összeférhetetlen a központosított szocializmussal. Ezek a kijelentések a független Kaledónia jövőjéről kérdezett kanakok vélekedését idézik fel. Nemrégiben a csendes-óceáni térség több független kormánya (többek közt a Salamon-szigetek, Vanuatu és Fidzsi) és egyes afrikai államok hivatalosan jelezték szolidaritásukat az OPM kormányával.

Menekültek

Térjünk most vissza kiindulópontunkhoz, a határhoz, hiszen miatta kezdődött minden immáron több mint száz évvel ezelőtt és továbbra is a pápua új-guineai iriáni menekültek kérdésén keresztül kap mind nagyobb nyilvánosságot a nemzetközi közvéleményben az irian jayai elnyomás politikája.

Az 1962-ben Pápua Új-Guinea felé megindult politikai menedékjogot kérelmezők sora egyre növekedett, ahogy Indonézia új tartományában végrehajtotta “fejlesztési”, gyarmatosítási és militarizáló programjait, és ahogy súlyosbodott a helyzet az indonéz hadsereg és az OPM között. 1968-ban 1200-an menekültek el és 200-an kaptak politikai menedékjogot. 1977 májusában és júniusában mintegy ezer civil kelt át a határon az elnyomás következtében. 1979-ben már több ezer iriáni telepedett le Pápua Új-Guineában (Tapol 1983, Sharp, 1977), de további ezrek határ-menti táborokban kaptak ideiglenes helyet. 1981-ben minden tábort bezártak és a menekültek jó részét hazatelepítették az 1973-ban Port-Moresby és Jakarta között aláírt megállapodásoknak megfelelően. A menekülthullám azonban 1983-tól ismét megjelent és 1984 februárja (ekkor kísérelte meg az OPM Jayapura bevételét, melyet megtorlások követtek) és május között mintegy 8000 iriáni – főleg asszonyok és gyerekek – menekült el a lerombolt falvakból és földekről, majd – gyakran több hét gyaloglás után – az északi partvidéki Vanimo és a *Western Province* között létesített mintegy tizenöt tábor valamelyikében találták magukat. 90%-uk alultápláltságban szenvedett és Komopkin (*Western Province*) elszigetelt táborában mintegy ötvenen meghaltak. A port-moresby-i kormány és a helyi egyházak, majd szeptembertől az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Biztossága és a Vöröskereszt segítségével segélyakció szerveződött (*Tapol Bull.* 67, *WPO* 8 (1-2), Tapol 1983 (1984), *Réfugiés* 7 és 11). Sok menekült nem ért célba, nevezetesen Merauke körzet lakosai közül, valamint azok közül, akik a tengeren próbáltak menekülni (a HCR (?) egyik képviselője szerint 1984-ben több mint 200 holttestet, sokat lőtt sebbel találtak a déli határon, ahová kivetette őket a víz).

Kik ők? Kezdetben elsősorban az ellenállási mozgalmak aktivistái, akiket egyébként gyakran letartóztattak a pápua új-guineai hatóságok jogtalan határátlépésért, mikor csupán ideiglenesen szerettek volna elrejtőzni az üldöztetés elől. Később, a 70-es évek második felétől kezdve egyre inkább, falvaikat és kertjeiket elhagyó civilek, egész családok vállalták a katonai járőrök általi leleplezés és azonnali kivégzés kockázatát abban a gyakran hiú reményben, hogy Pápua Új-Guinea befogadja, letelepíti őket, és védelmet nyújt nekik. Ugyancsak a 80-as évek elején jutottak át – földön vagy tengeren – értelmiségiek, a Cenderawasih Egyetem hallgatói és alkalmazottai is Vanimoba a nyugati Sepik tartomány fővárosába. Az indonéz alapítású irian jayai egyetem nem védett hely, ahol a szabad véleménynyilvánításnak helye lehet. Arnold Ap és kollegái, ahogy néhány hallgató is életükkel fizettek az OPM-mel való kimondott vagy kimondatlan szimpatizálásukért: azt a szimbolikus cselekedetet, hogy 1984. február 13.-án a tartományi Parlament előtt felhúzták Nyugat-pápuaföld zászlóját néhány jól célzott lövés kegyetlenül megszakította. Az 1984-es menekültek közé számítjuk végül azt a mintegy száz melanéz katonát, aki az indonéz hadseregből dezertált (mások egyenesen az OPM-hez csatlakoztak), és akiket parancsnokuk bibliai versekkel díszített “atyai” megbocsátással amnesztiát ígérve próbált visszahívni zászlója alá (*WPO* 8 (1-2)).

A kivándorlás drámája azonban nem ér azzal véget, hogy valaki átlépi a határt. A menekültek sorsa ekkor a pápua új-guineai hatóságok kezébe kerül, akik maguk is egyfelől a politikai menekültek kiadását és a civilek – lehetőleg indonéz csapatokkal kísért – hazatelepítését követelő indonéz kormány nyomása alatt állnak, másrészt pedig, de csak újabban, a nemzetközi szervezetek (Vöröskereszt, H.C.R., *Amnesty*

International, Survival International, a Jogászok Nemzetközi Bizottsága¹⁵, *World Council of Indigenous People*), másfelől pedig egy pápua új-guineai képviselőcsoport, Vanimo érseke és a pápua új-guineai egyetem hallgatói gyakorolnak hatást, akik az indonéz kormánnyal szemben kitartanak azon követelésük mellett, hogy a menekültekre vonatkozó nemzetközi jogokat tiszteletben tartsák, és hogy beleegyezése nélkül egy iriánit se küldjenek vissza Indonéziába (*Tapol Bull.* 62, 63, 65, 66, 67; *WPO* 7 (5-6) és 8 (1-2); *SIF BAU* 1984. szept.; *Tapol* 1983 (84), valamint a port-moresby-i sajtó, 1984-1985 eleje). A pápua új-guineai kormányra gyakorolt nyomás hatására különböző szóbeszéddek keringtek 1984 őszén a menekültek hazatelepítéséről, a Jakarta által a határok biztonságáról szóló egyezmények felülvizsgálásáról közölt igényekről (amely azonban közös katonai akciókat nem tudott tető alá hozni) és a Pápua Új-Guineából visszatelepítettek biztonságáról szóló kérelmeiről. Erről 1984 decemberében írtak alá előzetes megállapodásokat, amelyek szerint a HCR felhatalmazást kap a visszatelepített menekültek letelepítése körülményeinek ellenőrzésére (*Post Courier* 13.12.84). A pápua új-guineai közvélemény végül legtöbbször a menekülteknek melanéz egység érzésének megfelelő integrációját támogatva reagál a határ mindkét oldalán. 1984 végén élénk kritika érte az a hírt, miszerint december 22.-én egy indonéz hajó 102 black water-i (Vanimo) táborban elszállásolt menekültet visszatelepített a tartományi hatóságok és a HCR (kormánybiztos?) tudta nélkül, de Pápua Új-Guinea *Intelligence Service*-ének beleegyezésével (*Post Courier* 24.12.84.; *PNG Times* 30.12.84.; *Tapol Bull.* 67). Ugyanakkor 2000 iriáni “önkéntes” hazatelepüléséről tudósítottak.

1985 elején az OPM képviselői azt állították a sajtónak és a menekülteknek, hogy néhány visszatelepült visszatérésük után nem sokkal megöltek, egyeseket a jayapura-i kórházban injekcióval mérgezték meg (Niugini Nius 31.12.84.; 14.3.85.; 18.3.85; 29.03.85.; *Tapol Bull.* 70). Ezek a nehezen bizonyítható vádak szilárdabban igazolt korábbi eseményeket idéznek fel: 1979-ben a kamberatoro-i Nyugat-Sepik, Amanab körzet) katolikus missziótól származó jelentés szerint bizonyos visszatelepült menekülteket már érkezésükkor kivégeztek (*Tapol* 1983). Tavaly januárban és februárban úgy tűnt, hogy a visszatelepítés kérdését elnapolták, holott a menekültek száma egyre csak nőtt: 10 vagy 11000 érkezett 1985 elején, ezeket több mint tizenöt táborban helyezték el, majd újabb 2000 érkezett júniusban (*Sydney Morning Herald* 2.7.85; *Tapol Bull.* 70). Indonézia a maga részéről azt jelentette, hogy Merauke körzetben barakkokat épít a visszatelepítettek befogadására és a HCR-nek ellenőrzési jogot ígért beilleszkedésük ellenőrzésére; arról azonban nincs hír, hogy végeleges döntés született volna erről (*Post Courier* 4.1.85).

Egyes jogászok kiemelték az Egyesült Nemzetek “Menekültek Státusáról szóló Megállapodása” aláírásának szükségességét Pápua Új-Guinea (és Indonézia) részéről, hiszen ez lehetővé tenné, hogy Port-Moresby, a nemzetközi joggal szembeni elkötelezettségére hivatkozva, határozottabban foglaljon állást a menekültek státusáról.

A jövő

Úgy gondoljuk, hogy a jövőre való rákérdezés méltó lezárása ennek a cikknek. A melanéz függetlenségi törekvéseit minden kétséget kizáróan kompromittálja egyfelől az indonéz hadsereggel szembeni erőviszonyok egyensúlyának hiánya, noha a mozgékony gerillacsoportok meghatározhatatlan ideig működhetnek és fejlődhetnek,

¹⁵ A Jogászok Nemzetközi Bizottsága most adott ki egy jelentést az iriáni “border crossersről” (ld. a bibliográfiát).

másfelől az 1962-ben aláírt egyezmények “jogszerűsége”, valamint az, hogy az ENSZ elismeri-e 1969-es referendumot.

Az 1985. márciusában az Egyesült Nemzetek Dekolonizációs Bizottsága által Port-Moresby-ben rendezett szeminárium egy kilencpontos, Nyugat-pápuaföld függetlenségét támogató petíció aláírásának adott helyet, amely nevezetesen új népszavazást indítványozott. R. Lohia, az ENSZ pápu új-guineai állandó képviselője felhívást intézett annak érdekében, hogy az ENSZ hatásosabb eszközöket biztosítson. A Melanéziai Egyházak Tanácsa ekkor azzal vádolta az ENSZ-et, hogy hozzásegíti Indonéziát ahhoz, hogy gyarmati hatalommá fejlődjön (*Niungini Nius* 5 és 8-3-85; *PNG Times* 10.3.85). Pápu Új-Guinea és Ausztrália kormányai, melyek leginkább hajlandók az iriániai védelmében kiállni, az Egyesült Nemzeteknél csak a Jakartával szembeni diplomáciai stratégiáiknak megfelelően járhatnak el. Az Egyesült Nemzetek bármely döntése nehezen érvényesíthető Indonéziával szemben, az utóbbi által 1946 és 1949 között a volt Holland-Indiai Birodalom különböző területein bevezetendő demokratikus rendszer kialakításáról elfogadott nemzetközi egyezmények dacára. Ebből kiindulva, a nemzetközi jog néhány szakértője lehetségesnek tartja az *Act of Free Chice* jogszerűségének a Nemzetközi Bíróság előtt való elbírálását. Ehhez annak kell kiderülnie, ki tehet ilyen kezdeményezést és melyek maguknak az iriániaiaknak, vagyis száműzetésben élő képviselőiknek, a jogai ebben a kérdésben. Egy ilyen intézkedés végrehajtásának időigényessége lehetővé teszi azonban, hogy Indonézia folytassa Irian intenzív gyarmatosítását, ami oda vezethet, hogy az új népszavazás idejére, a függetlenségpárti melanézok kisebbségbe kerülnek a jávai telepésekkel szemben.

A fegyveres ellenállás egyelőre hattékonyan tűnik pszichológiai hatása miatt és azért, mert felhívja a nemzetközi közvélemény figyelmét erre a területre. Külső segítség nélkül azonban katonai értelemben fennmarad és – az OPM városokban aratott pillanatnyi győzelmei ellenére is – kimerül a jól felszerelt hadsereggel szemben, amely mindent megtenne azért, hogy haladéktalanul meghódítsa a területet.

Maradnak hát az emberi jogok megsértéséről szóló jelentések és petíciók, melyeket a nemzetközi intézményeknek adnak be, és a sajtóban terjesztenek. Nem függetlenségről van már szó, de még csak részleges autonómiáról sem, hanem a katonai terrorizmus és az intézményesült faji megkülönböztetés mérséklésének kísérletéről és néhány személyi jog biztosításának kiköveteléséről. Ez nem fogja eltörölni az átvándorlást elősegítő és a melanéz társadalmak és kultúrák erőszakos beolvasztását végrehajtó és a határok militarizálását kivitelező kormányprogramok útját. Tíz éven belül a helyzet visszafordíthatatlanná válhat.

Nyugat-pápuaföld 23 éve a legradikálisabb gyarmatosítás áldozata, amely valaha létezett. A dekolonizáció során bekövetkezett sajnálatos “műhibából” adódó belső újragyarmatosítás vajon megéri-e saját “re-dekolonizációját”?

Fordította: **Tiesenhoffer Viola**

Forrás: *Ethnies*, 1985/3. 28-41. P.

/A szerző a CNRS kutatásvezetője, az RCP felelőse, a CNRS Kortárs Óceániai Világ Antropológiája részlegének munkatársa./